

VINCAS KRĖVĖ - MICKEVIČIUS

Gimtios šimtmečio proga

Vinco Krėvės šimtojo
gimtadienio sukaikčiai
skirtas numeris (I)

Šimtmetis su Vincu Krėve.
Vincas Krėvė-Mickevičius: gimties
šimtmečio proga.
Dievulis Vinco Krėvės kaime.
Vincas Krėvės laiškas prof. M. Biržiškai.
Vincas Krėvės žodis Lietuvai.

Vinco Krėvės vardo literatūrinė premi-
ja paskirta Eduardui Cincui.
Nauji leidiniai.

Kertinė Parastė

Šimtmetis su Vincu Krėve

Šimtmetis ilgaamžių tautų ir
tūkstantmečių kultūrų istori-
joje yra neilgas laikotarpis.
Lietuviai esame taipgi ilgaam-
žė tūkstantmetės kultūros tau-
ta. O vis dėlto pastarasis šimt-
metis, laiko prasme nors ir
nepailgėjęs, bet jame atlikę
lietuviškųjų darbų svoriu yra
milžiniškas. Su tautiniu atgi-
mimu užtelėjusi politinio sa-
moningumo ir kultūrinio dina-
mizmo banga nunešė lietuvių
tautą iš ilgoko snūdžio tiesiog
europinio pločio ir gylio kultū-
rinius bei politinius srautus.

Bet labiausiai pabrėžtina
tai, kad moderniosios kultūros
sritis lietuvių tauta sugebėjo
perkasti, įsisavinti ir palikti jo-
se savitus bruožus tokiu trump-
pu laiku: dešimtmėtais buvo
sukurti tai, kam įprastinė
istorinė raida būtų reikėję šimt-
mečių. Ir šitame lietuvių tau-
tos etape, ribojantis vien tik
literatūros sritimi, lyg kokių
stebuklų iškyla didžiųjų mūsų
klasikų kontūrai dar spaudos
draudimo dešimtmėtais: Valan-
čius, Maironis, Kudirka ir
kiti. Vargu ar kultūros istorijo-
je yra dar ir antras toks pavyz-
dis, kada tauta, ir spaudą jai
uždraudus, literatūroje pasie-
kia klasikinio jos lygio.

Prie panašius, kone stebuk-
lingų fenomenų priklauso ir
šiame visų išskirtinai mini-
mas Vincas Krėvė - Mickevi-
čius. Dvidešimto amžiaus pra-
džioje jis į mūsų bruzdantį
kultūrinį gyvenimą nukrito
kaip žaibas iš dangaus. Nuo
spaudos draudimo atšaukimo
buvo praėję tik penkeri me-
tai, kai pasirodė Vinco Krėvės
"Gilė" ir kiti "Dainavos ša-
lies senų žmonių padavimų"
kūriniai. Tik šešerius me-
tams praėjus nuo spaudos at-
gavimo išleidžiamas Vin-
co Krėvės "Sarūnas". Tai
veikalai, kurie kaip stulpai
dunkso visos mūsų literatūros
akiratyje. Tie, kurie nepriklaus-
omybės metais perėjo Lietu-
vos mokykląs, manau, puikiai
žino ir prisimena, kiek jų jau-
nystei reikė "Dainavos ša-
lies senų žmonių padavimų" ir ki-
tų Vinco Krėvės veikalų skai-
tymai.

Gal šiandien kas nors iš jau
šionyškųjų jaunesniųjų galetų
šaltai ir abejingai tarti: bet tai
jau yra gana tolima praeitis,
sunkiai surišama su šia diena.
O vis dėlto ir šiai dienai Krėvė
gali būti ne vien tik žėrinčiu li-
terato klasiko pavyzdžiu, bet ir
tautinio apsisprendimo kelro-
džiu tarptautinėse kryžkelėse.
Juk ir Vincas Krėvė - Micke-
vičius savo jaunystėje moksi-
nosi, o paskui ir dirbo sveti-
muose pasviečiuose, kur aplin-
ka buvo visai nelietuviška. Tai
Kijevo, Lvovo ir Vienos uni-
versitetai - ukrainiečių, rusų,
lenkų ir austrų kultūros cen-
trai. Bet Krėvė šiuose mokslo ži-
diniuose nepasimetė ir savo
šaknų iš Dainavos žemės po-
dirvio neišrovė. Tačiau nebuvo
užsisklendęs ir nuo pasaulinio
kultūros įvairumo. Ypač, il-
giau gyvendamas Kaukaze,
domėjosi Artimųjų Rytų kultū-
romis. Visa tai Vinco Krėvės ne
tik nenutautino, bet buvo pro-
ga lietuvių literatūros panora-
mą papildyti ir visai naujais at-
švaitais. Tad ir šių dienų mūsų
išeišvikoje situacijoje minėto-
mis prasmėmis Krėvė galetų
būti daug kam pasektinu
pavyzdžiu bei morale atrama.

Kaip ir kiekvienas žmogus,
Vincas Krėvė turėjo ir savo nu-
sistatymų. Tačiau ir kitokius
kitų žingsnius ir pastangas
vertino ir svėrė grynai visos
tautos išlikimo svarbiais. Ne-
ra paslaptis, kad Krėvė nebu-
vo koks nors klerikalas ar dog-
minės katalikybės žmogus.
Tačiau pirmojo bolševikmečio
metais uždarame profesoriaus
kambaryje, Vilniuje, egza-
minuodamas savo studentus ir
studentes ir žinodamas ar kaip
nors kitaip nujausdamas, kad
egzaminuojamasis ar egzami-
nuojamoji yra katalikiškos pa-
žiūros, pravedavo kone reko-
lekcijas, kad studentas ar
studentė ir toliau liktų tokie pa-
ty savo ištikimumo, kokie
buvo ligi šiol. Ne vienas ano
meto studentų galetų paliudy-
ti daugeliui ištartus Krėvės žo-
džius: Taigi, Tamista, žinoki,
kad katalikybė jau kartą yra
Lietuvą išgelbėjusi, tai išgel-

Stasys Yla

"Mažasis Mickevičius" - taip jį
kartą pavadino J. Herbačiaus-
kas, lygindamas su didžiuoju
Adomu. Krėvė iš tikro buvo "ma-
žutis... kuklus ir santūrus, iš lėto
ir nedaug kalbąs, bet daug žinąs
ir stipriai jaučiąs" (M. Vaitkus,
Atsiminimai VII, 1969, 236).
"Paprastas, nuoširdus, atviras,
kiek svajingas, bet kietas atkak-
lus dūkas" (P. Skardžius, Aidai
1954, Nr. 10, 459).

Šis mažas dūkas tapo didžiuo-
ju lyriku, epiku ir dramaturgu vie-
name asmenyje, romantiku ir re-
alistu, stiliumi liaudišku ir
inteligentišku, problemom bei
charakteriais tautišku ir univer-
saliu. "Nė vienas lietuvių rašy-
tojas ligi šiol neapėmė universalių
kūrybos sričių ir nė vienas tiek
neįsigilino į lietuvių sielą ir būtį,
kaip jis" (V. Mykolaitis Putinas,
Raštai X, 1969, 259).

Krėvė, pasak A. Vaičiulaičio, iš-
kilo tokion vienišon viršūnėn,
kaip šio šimtmečio literatūros mil-
žinai - André Gide, Paul Clau-
del, Maurice Maeterlinck, Tho-
mas Mann, Eugene O'Neill,
Giovanni Papini, Sigrid Undset
(Naujoji Aušra, 1948, Nr. 2, 19).
Kaip ne vienas anų, jis buvo ver-
tas Nobelio premijos ir jos nega-
vo dėl to, kad nebuvo išverstas į
Vakarų kalbas.

Kaip jis išaugo - kokio aplin-
koj ir kokių įtakų veikiamas?

Nebuvo jam užteigęs
gimnazijoj...

Krėvės aplinka "visų gražiaus-
ia ir garsiausia Dainavos šalis"
- Dūkija, konkrečiai Merkinės
apylinkės. "Krašto gamtovaizdis
su aukštais kalneliais, slėniais
ir ežerais, su toli atsidarančiais
reginiais ir mėlynuojančiais šilus
yra labai nuotaikingas, lyrinis,
sugestyvus. Herojinį pobūdį duo-
da jam visa eilė istorinių vieto-
vių... Šios vietos turtingos dar ir
žmonių padavimų... Toks gim-
tojo krašto pobūdis iš pat mažens
įspaudė neišdildomą žymę į Dai-
navos šalies padavimų autorius
sielą ir apipavidalino jo kūrybinę
vaizduotę" (V. Mykolaitis Puti-
nas, tp. 471).

Artimoji aplinka buvo Subarto-
nys - 60 sodybų, daugiausia pus-
valakinių ūkininkų kaimas, pat-
riarchališkas savo gyvena, su
bendrom ganyklom, samdomu
skerdžiumi ir nuosavu kalviu žy-
du. Tarp pusvalakinių buvo ir
Kunderiai, auginę vienturę duk-
rą Rožę - gerą dainininkę,
prisiklausiusią iš motinos visokių
pasakojimų, pamaldžią, švelnią
šatėn, mėlynakę. Jai buvo tik 16
metų, kai pasipiršo iš Nedzingės

bės ir dabar. Anuo metu iš Krė-
vės lūpų tai buvo kone kvapą
užimantis žodžiai. Šiandien jie,
kai tėvynėje di-
džiąja dalimi katalikiškasis
pogrindis ir jo leidiniai stebi-
na mus ir pasaulį, anie Krėvės
žodžiai įgauna tiesiog prana-
siško įžvalgumą.

Kiekvienas koks nors su-
kaktuvinis minėjimas vis dėlto
linkstama suplėkti vien su
praeitimi. Ar šimtmetis su
Krėve irgi jau tik praeitis?
Anaiptol! Ir savo likiminiu
įžvalgumu ateitin ir savo lite-
ratūrinė kūryba Krėvė yra ir
labai šiandieninis žmogus. O
vieno šimtmečio jam tikrai ne-
užteks. Krėvė bus gyvas ir vi-
šios ateities šimtmečiuos, kol
bus gyva lietuvių tauta ir lie-
tuvių kalba kuriama literatū-
ra.

k. brd.

Vincas Krėvė-Mickevičius (1882.X.19 - 1954.VII.7)

parapijos, Savulčių kaimo jau-
niausias Mickevičių sūnus Juo-
zas, 25 metų vyras, kieto ir užda-
ro būdo, labai nagingas ir
darbštus, nerūkęs ir negerias, be
kitko, mėgėjęs pagroti smuiku.
Atėjęs į žentas, jis tuoj užveisė
da, įsigijo bičių, po kiek laiko pa-
statė naujas trobas ir gyvenamoji
gryčioj sudėjo grindis.

Savulkuose Mickevičiai dar bu-
vo vadinami Krėvėmis, o čia Juo-
bartonyse naujajį užkūrė žmonės
praminę Mickeliu. Jo nelabai mė-
go, o gal ir pavydėjo, nes jo ran-
kose turpo bet koks darbas ir ge-
rai užsilaike pinigais. Pavyduoliai
džiaugėsi, net šaipėsi, kai jam ne-
sisekė su šeimos prieaugliu. Šeši
vaikai - berniukai vienas po kito
mirė maži. Vincas, gimęs 1882
spalio 19 (ast.7), buvo pirmasis,
kurio nepalietė mirtis. Po to gimė
Jonas ir keturios mergaitės -
Ona, Monika, Marija, Veronika, ir
visi išaugo.

Tą pirmąjį vaiką, o paskui ir ki-
tus motina mokė rašto iš maldak-
nygės - lietuviškai, gal kiek ir
lenkiškai, nes mokojo ir šią kalbą.
Po to jis lankė rusišką kaimo mo-
kyklą, kur buvo mažiausias už vi-
sus, bet geriausiai sprendė už-
davinius. Tėvas jį stūmė aukščiau
į mokyklą. Pirmiausia išvežė į Mer-
kinės mokyklą ir apgyvendino
klebonijoje pas kun. Adomą Sle-
pavičių. Krėvės aprašyta "Žemai-
tuką". Baigęs mokyklą, paliko to-
liau klebonijoje ir, gavęs
samdomą korepetitorių, ruošėsi
egzaminams iš dviejų klasių.

Pasiruošęs, tėvo lydimas, išvy-

ko Vilniun laukti egzaminų į tre-
čiąją klasę. Gimnazijos direkto-
rius, apžvelgęs smulkų berniuką
kaimietį, egzaminų laukti nelei-
do. Tėvo ambicija buvo užgauta,
ir jis paliko vaiką Vilniuje, pa-
samdė mokytoją ir liepė ruoštis
privaciai iš keturių klasių. Papra-
šė kun. Julijū Račkauską, dirbusį
prie Aušros Vartų, kad vaiką pa-
glostytų.

Kartą neprileistas prie egzaminų,
Vincas nė nebando antrą sykį Vil-
niuje. Išsiūšė Petrapiln ir ten,
prie I gimnazijos, egzaminus iš-
laikė. Prašėsi priimamas penkton
klasėn šv. Kotrynos gimnazijoj,
bet ir čia buvo neįimtas. Po antros
nesėkmės nebežinojo ką to-
liau daryti ir, grįžęs Vilniun, krei-
pėsi į kun. Račkauską. Šis patarė
stoti į Vilniaus kunigų semina-
riją. Buvo tada nepilnų 16 metų,
tad ne ką suvokė apie kunigo pa-
šaukimą, tačiau įteikė prašymą ir
(1898) buvo priimtas.

Seminarijoje išbuvo dvejus me-
tus ir per tą laiką jam daug padė-
jo kun. A. Slepavičius, Merkinės
klebonas (Merkinė 1970, 370). Po
dvejų metų seminariją aplaido vie-
nų teigimų "dėl kilusių pasaulė-
žiūrinių abejonių" (V. Maciūnas,
LE XIII, 75) arba "dėl abejonių
tikėjimo klausimais" (V. Mykolai-
tis - Putinas, tp. 472), kitų tvirtinimų
- buvęs atleistas, nes "nesugebėjo
įtikinti" seminarijos vadovybei "gal
kad buvo lietuviškas ir savotiško būdo"
(Lietuvos albumas 1921, 342).

Po trečios nesėkmės Vincą pri-
globė Marcinkonių klebonas Jo-
nas Soblickis, didelis patriotas.

Čia Krėvė praleido 1902 metų va-
šarą, rašinėjo eilėraščius ir užra-
šinėjo liaudies dainas. Rašyti bu-
vo pradėjęs 15 amžiaus metų -
rusiškai, sekdamas Lermontovu, o
seminarijoje - lenkiškai, sekda-
mas lenkų poetais. Lietuvių liau-
dies dainomis bei padavimais ėmė
domėtis 15-16 amžiaus metais, pa-
skatintas kito Merkinės klebono
Juozo Čapliko, išspausdinusio
(1899) trakiečių dūkų dainų rin-
kinį J. Šimtakio slaptyvardžiu.
Nuo tada užrašinėjo namiškių ir
kaimynų dainas, o vėliau rinko
jais platesnėje Dūkijos apylinkė-
je.

Turbūt kun. Soblickio skatina-
mas, apsisprendė ruoštis egzami-
nams iš aštuonių klasių ir po me-
tų bandė Vilniuje, bet buvo
neįimtas. Ruošėsi dar metus
ir, nuvykęs į Kazanę, tenai prie I
gimnazijos gavo abiturijos diplo-
mą. Tai buvo metai (1904), kai lie-
tuviai, po 40 metų kovų, laimėjo
laisvę savajai spaudai.

Studijos trijuose
universitetuose

Tą rudenį Vincas įstojo į Kijevo
universitetą ir, gavęs stipendiją,
pradėjo humanitarines studijas
filologijos - filosofijos fakultete.
Metus studijavo ramiai. Kitais me-
tais (1905) iškilo vadinamoji rusų
revoliucija - studentai kėlė riau-
šes, vyriausybė juos tramdė, pa-
galiau uždarė patį universitetą.

- Tais pat metais, rašo Krėvė, ...
nenorėdamas nustoti laiko, pada-
viau prašymą leisti man išvykti

Austrijon, į Lvovo universitetą su
mano gaunama stipendija. Gavęs
tokį leidimą ir aprūpintas PPS
(lenkų socialistų partijos) reko-
mendacija Pilsudskui, išvykau
Lvovan.

Lvovas, kaip ir Kijevas, buvo
ukrainiečių miestas, valdomas
austrų, bet kultūriškai dominuoja-
mas lenkų.

- Ten nuvykęs, rašo toliau, krei-
piausi į Pilsudskį, norėdamas gau-
ti jo patarimų įsikūrimo reikalui.
Radau jį sergantį, gulintį lovoje,
mat buvo nušales. Pas jį pagyve-
nęs tris dienas, nusikėliau į iš-
sinuotą kambariuką ir, žino-
ma, tuojau pradėjau studijuoti...
Turiau pastebėti, kad Pilsudskis ga-
na gerai kalbėjo lietuviškai (Aidai
1957, Nr.9, 428).

Lvove studijavo filosofiją ir sla-
vų literatūrą, be to, gavo darbą
lenkų socialistų *Przyjaciel ludu*
(Liaudies draugo) redakcijoje. Ra-
šinėjo straipsnelius ir eilėraščius.
Talentas buvo pabrendęs, dėl to
sudomino kitus, besireiškiančius
kūryboje. Su dviem lenkais jau-
nais poetais paruošė poezijos al-
manachą *Frustra*, kuris buvo iš-
leistas 1907 metais. Čia tilpo
keletas jo posmelių, pasirašytų
slapyvardžiu *Wajdelota*. Almanachas
buvo socialistinio - revoliu-
cinio atspalvio, dėl to cenzūra jį
konfiskavo.

Tą vasarą grįžo atostogų Dūkijon
ir apsisistojęs Marcinkonyse pas
kun. Soblickį. Parsivėžė ir *Frustra*
almanachą su *Wajdeloto* eilėra-
čiais. Klebonas susirūpino, kad
jaunuolis jau pagautas lenkų. Jis
"padėjo jam tautiškai apsisprei-
ti ir pakreipė į lietuvių literatūrą"
(V. Mykolaitis, tp. 472). Buvo pa-
dėjęs ta prasme ir Liudui Girai,
išstojusiam (1905) iš Vilniaus kun.
seminarijos. "Marcinkonių kle-
bonijoje tą vasarą jis (Krėvė) susi-
pažino ir susidraugavo... su L. Gi-
ra, jau rašinėjusiu ir parašiusiu
dūkų tarme dainą *Oi, žinau aš
vieną kraštą*" (Liet. albumas, 343).
Iš tos pažinties kilo sumanymai:
"Krėvė ir Gira 1907 ketinę netgi
leisti lietuvišką literatūrinį žurna-
lą *Dainava*" (V. Maciūnas, LE
XIII, 78).

Po šių atostogų Krėvė persikėlė į
Vienos universitetą studijuoti in-
dogermanistikos. Į Lvovą grįžo
1908 pavasarį ir čia, parašęs dar-
bą apie indoeuropiečių protėvynę,
gavo filosofijos daktaro laipsnį.
Gavo jį neįtikėtina trumpu laiku,
dėl to, sakoma, nemėgęs apie tai
kalbėti ar girtis (Liet. albumas,
342).

Vis dar buvo surištas su Kijevo
universitetu dėl gaunamos stipen-
dijos. Reikėjo ten grįžti ir įteisiinti
savo mokslo rezultatus. Čia 1908
metais išlaikė reikalaujamus ma-
gistro egzaminus ir įteikė darbą
apie indoeuropiečių protėvynę.
Darbas buvo įvertintas aukso me-
daliu ir atspausdintas universiteto lei-
dinyje *Universitetskije Izvestija*.
(Lietuviškasis vertimas paskelb-
tas *Tautoj ir žodyje* I 1923, II 1924,
III 1925). Universitetas pakvietė jį
privatdocentu, o jis, ilgai netru-
kęs, persikėlė į Kaukazą gimnazi-
jos mokytoju. Kodėl?

Yra dvi versijos. Viena, kad jo
kandidatūros nepatvirtinęs Kije-
vo mokslo apygardos viršininkas
Zilovas: "pastatė jam sąlygą, kad
priimtų pravoslaviją arba Liute-
rio tikėjimą. Mickevičiui nuo to
atsisakius, jis buvo gaves vietą Ki-
jevo komercijos mokykloje, bet ir
čia nebuvo patvirtintas kaip "len-
kas". (Rusų biurokratai tais lai-
kais visus katalikus paprastai lai-
kydavo lenkais). Pagaliau gavo
rusų kalbos ir literatūros mokyto-
jo vietą Baku realinėje gimnazi-
joje, kur ir išbuvo ligi 1920 metų"
(Liet. albumas, 342). Kita versija
paskelbta Vytauto Mykolaičio iš
pasikalbėjimų su Krėve jau čia,
Amerikoje. Krėvė atsisakęs darbo

(Nukelta į 2 psl.)

VINCAS KRĖVĖ - MICKEVIČIUS

(Atkelta iš 1 psl.)

Kijevė dėl šių motyvų: buvęs toks "švietimo ministerijos išleistas ap- linkraštis, draudžias privat - do- centams dalyvauti fakulteto tary- bos posėdžiuose; buvęs ir žymiai didesnis atlyginimas, dirbant Kaukaze... Tenai pradėjęs darbą, iš pirmos dienos gavau penkmetį, butpinigius ir kitus priedus... Prie- to dar prisidėjo pajamos už duoda- mas pamokas kitų gimnazijų mo- kiniams. Taip kad per mėnesį man susidarydavo apie 700 rublių" (Ai- dai 1957, Nr. 9, 428).

Krėvės monografai turės aiš- kintis, kodėl rašytojas niekur vie- šai neatšaukė pirmosios versijos, kuri paskelbta 1921 metais ne be jo žinios, ir kodėl antroji, papasako- ta privačiai jaunesniam bičiuliui, kai kieno laikoma patikimesnė?

Talento proverža Kaukaze

Studijų pradžioje Kijevė Krėvė rašinėjo lietuviškai, bet niekur nie- ko neskelbė. Tai buvo lyriniai vaizdeliai: *Miglos, Jaunų dienų vienuos aidai, Nusiminimo ai- dai, Sutemos*. Persikėlęs į Lvovą jau rašė lenkiškai ir minėtame al- manache paskelbė šiuos lyrinius kūrinius: *Rex, Prometheus, War- jat, Znamie Kajna*. Pirmieji kūrini- nėliai rodė, pasak V. Mykoliaičio, kad Krėvė linkęs svarstyti "vi- daus, sielos pasaulį, gyvenimo prasmės ir buities problemas". Antroje — lenkiškąją jau ženklinę Krėvės pasinėsimą maištauti ir "rungčiotis su dieviškuoju visu- mos pradu" (Raštai X, 476).

Apie porą metų, kol baigė studi- jas, atrado, niekuo kūrybiškai nepasirėmė. Ir kai pradėjo reikšti, persikėlęs į Kaukazą, nebegri- žo prie poezijos. Atsisakė ir kito dalyko — ieškoti pripažinimo kur- kitur, šalia savo tautos bei kalbos. Pirmieji kūrinių, patekę į lietu- vių spaudo, buvo iš dzūkų gyveni- mo — *Gilės ir Bobulės vargai*, pasirašyti Krėvės slapyvardžiu; jie spausdinti 1909 m. vilniškėje *Viltijje*. Kitais metais jis pasiuntė L. Girai, dirbusiam *Viltijje*, stam- bu savo rankraštį — pusiau istori- nė, pusiau psichologinę *Sarūno* dramą. Ji buvo spausdinama vie- nas po kito išsėmimoose Vilnie- numeriuose, o atskirai išleista 1911 metais. *Sarūnas* — tai prie- mindauginių laikų legendinis Dai- navos kunigaikštis, nežaugs — kuprelis, pasiryžęs sujungti visą Dainavą ir Lietuvą. Jo asmenybė pasirodo tragiška — nesocialus, įtartinas ir kerštingas, dėl to savo planą vykdo kardu ir krauju. Jo ambicijas kursto dainius Rainys.

"Jiedu sutelkia savy du herojines asmenybes polius: Sarūnas tam- sus, chaotiškas gaivalas, Rainys — šviesi samonė; Sarūnas — sunki, viską traukianti jėga, Rainys — laki dvasios galia, įprasminanti gyvenimą, iš grūvių naują gy- vybę ugdanti. Herojiški darbai — tai judvieji vienas antro kurtys- mas, tarpusavio rungtiojimas, pilnas skausmo ir sielvarto" (V. Mykoliaičis, tp 488). Po V. Pietario *Algimanto* — pirmojo istorinio lietu- vių romano (1904), dar gana silpno, Krėvės *Sarūnas* buvo pirmoji brandi istorinės dramos kregždė, įdomi tuo, kad atsta- ti- giu psichologiniu centriniu perso- nažo tragizmu.

Krėvė beveik kas vasarą grįžda- vo į Dzūkiją. Buvo grįžęs ir tą me- tą, kai baigė studijas. Apie jo bu- vojimą tada Subartonyje pasako- ja Elena Kisielienė, tarnau- vusi dešimt metų pas rašytojo tė- vus.

— Buvau girdėjęs, kad Mickevi- čiaus sūnus Vinculis labai moky- tas... Maniau, kad pamatysiu koki- didelį poną. O čia žiūriu, toks ma- žulukas, galva kaip puodas, ran- kos mažos, akys didelės, mėlynos, kakta aukšta, maloninė šypsoi. Tėvams rankas pabučiavo, man ir bernui ranką padavė... Rašytojas padėdavo (namiškiams) laukų darbus dirbti. Visą mokėjo. Kai blogas oras, tai būna kambarys... Buvo panašus į savo motiną: ty- kus, geras, kiekvienam malonų žo- di pasakys. Net tėvas prtildavo, neberėkdavo taip smarkiai ant žmonių, kai Vinculis parvažiuo- davo. Rašytojas labai mylėjo savo motiną. Ji jau sirgo dusuliu. Par- vėzdavo jai vaistų, konjako (Mer- kinė, 1970, 394-95).

Kitą sykį (1909) parvykęs į Subartonį, Krėvė rado iš Petrapi- lio atvykusį prof. E. Volterį rinkti liaudies dainų. Krėvė jam talkino

Vincas Krėvė savo mirties metais, 1954.VI.2.

Nuotr. B. Raugo

— keliavo abu kartu ir užrašinėjo. Ateinančią vasarą, parvykęs na- mo, pats vienas keliavo per žmo- nes ir tada jo dainų rinkinys buvęs papildytas ligi 1,500 vienetų. Ša- lia dainų, kitomis vasaromis, rin- ko patarles, priežodžius, papro- čius, vestuvines apeigas. Po kelionių, — mena sesuo Veronika, — jis "pasakodavo savo įspū- džius, kad aplankęs Margirio ir Sarūno kalnus, Merkinės piliakal- nį, Liškiavą, išvaikščiojęs miškus, grožėjėsi ežerais". Kartą Palan- gos pusynė Krėvė, atsiskyręs nuo kitų, priėjęs prie vienos aukštos pusės ir pasakė: "Didinga ir gra- ži, kaip mūsų Dainavos miškuo- se" (tp 390).

"Žmonių nesisarmitio, kaip ki- ti" — pasakoja pusbrolis Julius Mickevičius. — "Mano tėvas mums sakydavo, kad toks moky- tas, o nesididžiuoja, neišpuiko, ne- bijo pasirodyti giminei tokiam dē- dei, apsiavusiam naginėm ir apsi- vilkusiame sėrmėga. Kiek gir- dėjau iš žmonių, rašytojas visą gy- venimą buvo neišpuikęs, ne- pamiršo, kad ir jis iš šiaudinės pastogės, tą patį smėlį Dzūkijos braidė" (tp 392).

Berods 1911 metų vasarą jis vėl keliavo per Dzūkiją ir užrašinėjo padavimus. Grįžęs į Baku miestą rašė veikalą, kuris 1912 pasirodė Vilniuje neįprastu vardu *Dainavos šalies senų žmonių padavimai*. Šioj knygoj sušvito mitologiniai herojai: Margiris, Kunotas, Reive- dis, Saulis, Ilgis ir kiti. Knyga bai- gė pasakojimu apie arą. Visi tie herojai, pasak V. Mykoliaičio, yra "savi, lietuviški, dainiški ir tau- rūs. Ie nepiktžodžiauja, nei klas- tingai elgiasi, nei niekina moteris, nei skriaudžia silpnuosius. Di- delis dvasios taurumas lydi juos ir piktą darbą padariusius: Gilės bernelis už savo nusikaltimą ie- š- ko bausmės, išpirkimo" (Raštai X, 432). Atsisakęs poezijos, Krėvė li- ko lyriškas, ir tai pasireiškė ypač- tose Dainavos padavimuose. V. Mykoliaičis tai vadina muzikiniu lyryzmu arba "liaudišku dainišku- mu", gal daugiau būdingu dzūkų liaudies pasakojimo stiliumi.

Šalia kūrybos Krėvė neužmetė ir studijų. Išmoko sanskrito kalbos ir toliau gilinosi į indų kultūrą bei religiją. Iš to gimė studija apie Buddhos ir Pradžakabuddhos var- dų kilmę. Ją įteikė Kijevo univer- sitetui ir už tai gavo antrąjį — lygi- namosios kalbotyros magistro laipsnį. Tą vasarą (1913), grįžda- mas į Lietuvą, parsivežė sužadėti- nę Mariją Karakaitę, su kuria susi- pažino Baku mieste. M. Vaitkus, ją sutikęs vėliau, taip apibūdina: "žymiai aukštesnė (už Krėvę), bru- netė, žviriti, linksma" (Atsm. VII, 236). Jiedu susituokė Vilniuje, Šv. Mikalojaus lietuvių bažnyčioje.

Krėvė buvo dar naujas vardas lietuvių raštijoje, kai rusų rašyto- jai mojos išleisti Lietuvos rašyto- jų antologiją. Šis sumanymas kilo rusuose greičiausiai Jurgio Bal- tūsaičio dėka. Antologijos reikalu kreipėsi į Krėvę Maksimas Gor- kis, prašydamas, kad išverstų ką nors iš lietuvių rašytojų. Rusai nežinojo, kad jis pats rašo. O Krė- vė pastebė: "Girtis niekuomet nemėginau, ir mano žmonės, su

kuriomis dirbau (Baku), nė nežino- jo, kad aš anuomet rašiau" (Krė- vės Raštai VI, 452). Užuot vertes- ką nors kitą, Krėvė sėdė ir parašė originalią dramą rusų kalba — *Skirgailą*. Šis kūrinys nepateko į antologiją, nes dėl kilusio pasauli- nio karo ji nebeįsėjo. Drama buvo atiduota spausdinti 1918 m. Vil- niuje, bet lietuvių lenkų karas vėl sukludė. Pagaliau ji buvo išleista 1922 Vilniuje rusų kalba, o lietu- viškai parengta ir atspausa 1925 m. Kaune.

Skirgailos drama — kūrybinė viršūnė

Skirgaila buvo lyg *Sarūno* tęsi- nys — žiaurus, užsispyręs, paniu- ręs, žmonių nekencias. Skirtumas tik tas, kad *Sarūnas* labiau im- pulsyvus, neapskaičiuojamas, o *Skirgaila* — nuosakus, logiškas, vientisas. *Sarūnas* legendinis, o *Skirgaila*, Jogailos brolis, istori- nis. "Skirgaila, nors žiaurus ir dar pusiau barbariškas valdovas, turi tačiau tą kilnų bruožą, kad visa savo prigimtį ilgisi ir geidžia tiesos, o nekencia apgaulės ir me- lo... Jis yra teisingas, jis žaviis karzygiška drąsa net ir savo prie- šo" kryžiuočio Kellerio (V. Myko- laičis Putinas, tp 493, 495). *Sarū- no* problema buvo daugiau politi- nė, o *Skirgailos* religinė — rinktis tarp pagonybės, mažai betikimos, ir krikščionybės, neša- mos šviesiosios literatūros istori- kai *Skirgailą* laiko geriausiu Krė- vės veikalu su stipria įtampa ir ryškiu stiliumi. *Skirgailos* asmuo, pasak V. Mykoliaičio, mena euro- pinės dramaturgijos personatus (tp 496).

Pirmųjų realistinių kūrinių — *Gilės ir Bobulės vargų* įkandini Krėvė tęsė naujus ir juos spausdi- no prieškarinėje periodikoje — *Aušrinėje, Vainorykštėje, Vaire, Viltijje*. Vėliau, grįžęs į Lietuvą, juos surinko, papildė ir išleido *Siaudinės pastogės* vardu. Tai bu- vo 13 apysakelių ciklas iš dzūkų kaimo buities su skerdžium Lapi- nu, "bedieviu" Vainoru, Antanu- ku ir Petruku, Marcelu, Dovainiu, Traibėnu ir kitais. Šių "mano ap- sakymų siūžetai, sako Krėvė, imti iš Subartonių kaimo ar tų apylin- kių įvykių, mano paties patirtų ar iš vietos žmonių pasakojimų su- žinoti. Apsakymų personažai yra paimti tikri, gyvi žmonės iš tų pa- čių vietovių" (Aidai 1957, Nr. 9, 430).

Gilės ežeras, įamžintas Vincas Krėvės „Dainavos šalies senų žmonių padavimuose“.

Nuotr. D. Šemetulskio

Iš kaimo buities Krėvė dar pa- rašė stiprios įtampos dramą *Zen- tą*, vaizduojančią didelių aistrų kovą, užsibaigiančią ne tragiška katastrofa, bet ramiu susitaiky- mu šventoriuje. Ši drama buvo pa- skelbta Lietuvoje, o parašyta dar esant Kaukaze.

Kaukaze pradėtos ir jo *Rytų pa- sakos*, kurių pirmoji, pati geriausia *Pradžakabuddha*, buvo at- spausa 1913 metais *Vainorykštėje*. Šiose pasakose daug rytiškos išminties ir mo- ralizuojančios didaktikos, įvil- tos į puošnius vaizdus, išgražin- tus lakios fantazijos. Rytiškos žanro buvo ir *Dangaus ir žemės sūnūs* — biblinis veikalas, pradė- tas rašyti lenkiškai dar 1907 me- tais, o Kaukaze tęsiamas lietuvi-škai. Savo tematika veikalas, sakytume panašus į *Sarūną* ir *Skirgailą*, nes centrinis asmuo, bent pirmoje dalyje, buvo tragi- kasis Erodas. Šiame veikale, pa- sak K. Ostrausko, Krėvė išbran- dino didžių universalią temą ir sujungė visus žanrus — lyriką,

epą ir dramą į darnų vienetą (Ai- dai, tp 389).

Nepilnas dešimtmetis, praleis- tas svetur, atskleidė Krėvės talen- tą visoj platumoj ir gilyje. Tai, kuo sirgo M.K. Ciurlionis, J. Her- bačiauskas ir kiti, kad lietuvių kū- ryba išnirtų iš savų gelmių — su dėmesiu tautodailiui bei tauto- sakai, Krėvė įkūnijo savo veika- lais — tais pagrindiniais, kuriuos suminėjo.

Grįžęs į Lietuvą, jau 38 metų vy- ras, jis tiksliai plėtė pirmuosius siu- žetus arba juos tęsė. Į šarūnį — skirgailinę tematiką rikiuojasi jo *Mindaugo mirtis* — drama ir *Li- kimo keliais* — misterija. Pas- tarojoj jis žvelgia į tragišką Lietu- vos praeitį — savito kelio ieškojimą ir nuolatinius pavojus ji prarasti. Pagrindinis herojus čia liaudies atstovas Vincas Višvilis, išsėjęs su žiburiu ieškoti užburto karaliaus Zvaigždikio ir jo karių. Gavęs žiburį iš Amžinojo Žynio, jis keliauja, viliojamas kaimynų, kol suranda išbodusį Zvaigždikį vyčio pavidulą.

Panašiai ir jo *Raganius* — sa- kytume *Siaudinės pastogės* tęsi- nys. Tai rinkinys apsakų, sie- jamas keleto veikėjų, iš kurių bene ryškiausias skerdžius Gugis, vadi- namas raganiumi. Tie vaizdai surinkti iš prieškarinių laikų, kaip rodo veikalo antrinė antraštė: "prieškarinių laikų sodžiaus gy- venimo šešėliai". Kai kurie iš jų panašūs į *Siaudinės pastogės* charakterius, bent jau Gugis la- bai artimas Lapinui. Yra ir skir- tingų, kaip Zemaitukas, bene pir- mas mūsų literatūroje kunigas, "paimtas toks, koks jis tikrumoje buvo, tik vadinamas ne jo tikraja pavarde" (Aidai 1957, Nr. 9, 430). Tai Adomas Šlepavičius, Merki- nės klebonas.

Tėvas ir motina kūrinių personažuose

Krėvė neslėpė naudojęs tikrovi- nius charakterius iš savos aplin- kus. Panaudojo ir savo tėvus, la- biausiai skirtingus būdu. Tėvo asmenybė buvo išskirtinai prie- štaringa. Visą laiką jis buvo kon- flikte su savo aplinka. Stengėsi vi- sur pirmauti, pasirodyti, kitus ap- stulbinti. Buvo beraštis, o pasida- rė Subartonių - Gudakiemo kai- mų javų magazino sandėlininku ir seniūnu. Trakuose buvo išrin- kas prisiekusių teisėjų. Ieškojo ryšių ir juos palaikė su valdžios ponais, žandarais, ypač kunigais. Be galo darbštus, pilnas energijos, ambicingas, užsispyręs. Ką dirbo, dirbo lyg ištūžęs, įsitempęs, tylėdamas, kažkaip keistai įsir- žęs. "Vis tekinas, vis susirū- pinęs... Net į kuprą susimetęs nuo- tų darbų. Spaudė ir šeimyną. Kaip kitaip... Jam žmogų aprėkti malo- nu buvo" (Merkinė, 395).

Tėvo prototipas apčiuopiamas, pasak A. Trakimo, jau *Sarūno* pa- veiksle. *Sarūnas* atspindi emoci- nio tėvo charakterio pusę. "Ir vie- nas, ir kitas užsispyręs, pamažu tolsta nuo aplinkos, nuo žmonių, atsitveria augančios pagiežos, keršto, neapykantos ir paniekos barjerai... Ir viena, ir kita, kaip nepaklusnius tradicijos autorite- ti keistuolius, pradžioje supasi aplinkos nuostaba pamažu virsta visuotiniu pavydu ir iš baimės sle- piamu pykčiu — kai tik jie atsidu- ria svarbiausiu įvykiu centre, pra- deda daryti lemiamą įtaką bendrai gyvenimo eigai" (V. Krė- vės raštų prototipai, Merkinė, 356). Krėvė matęs, kaip tėvas, siekdamas teisybės ir neteis- bėms iškilti, vis dėlto moko subar- toniškus naujai ūkininkauti ir tuo būdu kuria naujas kaimo gy- venimo formas. Tokia ir *Sarūno* beatodairiškos kovos prasmė: kur- ti naują Dainavos gyvenimo for-

mą. Rašytojo tėvas, kaip ir *Sarū- nas*, mažo ūgio susimetęs į kuprą, nežūrįs tiesiai žmogui į akis; abiem bendras, retai teparodo- mas vidinis švelnumas ir pasi- dalinamas tik su labai artimais žmonėmis. Aišku, Krėvė toli gra- žų kūrė *Sarūną* ne pagal tėvą, bet iš tėvo *Sarūnas* bus gavęs daug spalvingumo ir šakoto charakte- rio detalių (tp).

Tėvo prototipas iškyla ir *Zente* buvusio viršaičio Bernoto Ringe- lis asmenyje ir *Raganijje* Juozo Misiulio personaže. Pastarasis, subartoniškų ir Krėvės sesers Veronikos pastebėjimu, "visai su- tampa" su tėvu, tik gal kiek pa- gražintas (Merkinė, 357). Misiulio žmona Rožė primena motiną ir vardu, ir charakteriu. Motinos bruožų gal šiek tiek rastum ir *Bobulės varguose*. Ji buvo per ge- ra ir per vientisa moteris, kad Krėvė būtų gundęs daryti iš jos atskirą literatūrinį personažą.

Motina mirė 1916 m., prasidėjus revoliucijai Rusijoje, o Lietuvą dar valdant vokiečiai. Pradžioj revoliucija neturėjo aiškaus komu- nistinio veido, tad Krėvė įsijungė į eserų eiles ir kurį laiką buvo tos partijos Baku komiteto pirminin- ku, netgi revoliucinės miesto tary- bos nariu bei sekretorium. Isteigė ir šios krypties laikraštį *Znamia trudu* (Darbo vėliava), kurį pats re- dagavo, rašydamas ir apie Lietu- vą. Kai 1918 metais bolševikai per- ėmė valdžią Baku mieste, Krėvė pasitraukė iš politikos. Tais me- tais parvyko vargingai į Lietuvą pasidairyti bene galėtų čia pasi- likti ir parsigabinti savo šeimą. Bet grįžo vėl į Baku, kur 1919 m. pradžioje gavo iš Lietuvos vald- žios paskyrimą būti Lietuvos konsulu Azerbaidžano respubli- kai. Respublikos valdžia buvo jau bolševikinė, bet Lietuvos konsula- tą pripažino. Krėvė išdavinėjo pa- susav tautiečiams, gelbėjo pa- kliuvusius į kalėjimą, padėjo grįžti atgal į Lietuvą. Pagaliau pats grį- zo su šeima 1920 metais, gegužės 12 dieną (Liet. albusas, 343). Grįžęs, aplankė Subarto- nius ir neberado motinos. Verkė kaip mažas vaikas, — pasakoja se- suo Veronika. Šią seserį jis pasi- ėmė pas save į Kauną, ir čia ji iš- buvo 15 metų (Merkinė, 390). Kitos seserys buvo anksčiau išejęsios.

Nauji darbo plotai Lietuvoje

Išsikūrus Kaune, gavo knygų lei- dimo komisijos sekretoriaus vietą prie Švietimo ministerijos. Mini- sterija buvo pradėjusi leisti *Švie- timo darbus*, ir jis perėmė juos redaguoti. Netrukus, 1920 metų pabaigoj, jis įsteigė literatūros žur- nalą *Skaitymus*, tos patios mini- sterijos leidžiamas, ir juos redaga- vo ligi 1924 imtinai; išleido iš viso 22 knygas. Žurnale sutelkė beveik visus to meto lietuvių rašytojus. Atskirais leidiniais *Skaitimų* bib- liotekos vardu išleido Tumo - Vai- žganto *Dėdės ir dėdienės*, Pečkaus- kaitės *Senamė dvaras*, Maironio dramą *Kęstučio mirtis*, J. Dobilo dramą *Sėdus neisturėjo* ir kitus. *Švyturio* leidykla 1921 pradėjo leisti jo paties raštus, kurių ligi 1930 išėjo dešimtis tomų.

Steigiant Lietuvos universitetą, Krėvė pakviestas ordinariniu profesorium slavų kalbų ir litera- tūrų katedrai. Be to ėjo humanita- rinį mokslų fakulteto sekreto- riaus, o 1925 - 1937 ir dekanu pareigas. Į fakultetą naujais dė- tytojais jis įtraukė V. Mykoliaičį - Putiną ir Balį Sruogą — rašyto- jus, Praną Skardžių — kalbinin- ką, Adolfą Šapoką — istoriką, be to, iš užsienių — N. Karsaviną, V. Sezemaną, Brendrį. Dėstyda- mas ir vadovaudamas fakultetui,

(Nukelta į 4 psl.)

Milas profesoriau
Ačiū už knygą, kurią vakar bai- giau skaityti. Gavau daug naujų žinių apie tokius dalykus, apie ku- riuos neturėjau supratimo - vadinai- si, pasimokiau.
Kaip jaučiaties, atstunda kryželi pra- deis. Nepasiduosime, milas profesoriau, senatvei. Turime parodyti visiem, kad ir atstunda dešimty metų begyvendami galime pasi likti jaunais siela ir nesuči- li kūnu ir darbinguma nesuči- Todėl palinkėsiu jums, kad sekantys 1953 metai būtų jums dar vaisingumi, nustatke dar skaidresni ir siela ir kūnu dar stipresni. Ai ir žmona siunčiame šn- dingiausius linkėjimus milai Ponias Bronislavas, kad ilgai ilgai sveika gyventų, išaugintų savo anukelės, geroje nuotaikoje ir dar geresne su- kasta bendraiaugdama.
prašome mūsų linkėjimus švenčių proga perduoti jūsų vaikeliam.

Jūs gerbiat

Vincas Krėvė

Vincas Krėvės laiško, rašyto 1952.XII.16 prof. Mykolui Biržiškai, faksimilė.

Dievulis Vinco Krėvės kaime

RIMVYDAS ŠILBAJORIS

Po mūsų liaudies pasakas, porines, vaikšto toksai „dievulis“. Vargšu apsimetęs, jis pabuvoja pas ūkininkus, išbando jų vaišingumą, artimo meilę, laukų takeliais išėjęs, perbraukia plačią vėjo ranka per išplaukusius rugius, apvaisina grūdą, ir, kur buvęs, kur nebuvęs, užsuka pas Vincą Krėvę, į „Šiaudinę pastogę“, ir ten įsigyvena sau tinkamoj vietoj. Kokia būtent toji dievulio vieta, kaip jis ten atrodo, yra klausimai, į kuriuos atsakymų ieškodami mes iš tiesų prisidedam prie visos Krėvės kūrybos apibūdinimo.

Gal įdomiausias šiuo atžvilgiu yra „Antanuko rytas“, trumpas vaizdelis, perdėm kupinas dievulio kaip būtybės arba jėgos, lemiančios visų vertybių mastą šviesioj nekaltos vaikų galvoj. Vaizdelis fabulos neturi; yra tik ryšas džiūšioj trobelėj, joje Antanukas, senelė, samdinė Alena, kiek toliau dar mama, motule vadinama, ir krosnyje spraginti ugnis. Už šios mums matomos tikrovės yra dar vyrai, Antanukui atsikėlus jau dingę, išėję, „klounan kultų“, su kurių grįžimu iš lauke tylinčios tamsos viskas ir baigiasi. Išorinės aplinkos šviesa ir šiluma, pavidalai ir žodžiai Antanuko vidų pasiekia tik perėję per jo vaizduotės prizmę, tapę margu gyvenimo, pilnu nuotykių, gailestio, džiaugsmo ir baimės. Tą vidinį pasaulį ir gaubia savimi dievulis, baises ir tikras, bet nesuvokiamas ir neįžiūrimas gyva akim.

Šitaip realybę sudvasinęs, pakėlęs į viziją, Krėvė atlieka iš principo giliai romantišką, poetišką aktą, nors ir esame įpratę jo kaimiškas apysakas klasifikuoti, kaip sudarančias „realistinį“ jo kūrybos aspektą. Iš tiesų geriau būtų sakyti, kad poetinė pasaulėjauta čia išplaukia iš realaus, tiesioginio daiktų ir žodžių supratimo. Tuo Krėvės Antanukas tampa panašus į žmones vakarų kultūros vaikystėje, kurie išvystė išties mitologiją kaip būdą žiūrėti į pasaulį tiesiomis ir naiviomis akimis. Jo sąmonė dar nesudėstė kalbinis klotas, kuriame žodžiai suaugusių būna automatiškai varjantai perkelta prasme, apie tai nebegalvojant. Užtat jis viską priima tiesiogiai, tuomi ir sukurdamas pasakų būtybes. Štai, pavyzdžiui, į Antanuko klausimą, kodėl dūmai eina per kamina, o ne pirkion, senelė atsako, kad kamina yra skylė, kuri „ryja dūmus“. Tokia kalbos figūra vaikas tuoj pat priima visiškai tiesiogiai, ir jam jau „vaide-nasi, kad ten aukštai, ant stogo, tupi kažkas, kaip katė, ir vis ryja, vis ryja dūmus“. Ši dūmais smaguriaujanti katė ateina iš tos pačios mitologinės dimensijos, kurioje pasakų slibinai spjaudosi ugnim. Dar daugiau — jina tūno ir pačiose giliausiose, dar beždėse, kalbos nežinančiose pasamones gėlmėse, iš kurių kartais iškyla dar neišsipildę pavidalai, išreiškiantys mūsų pirmąją nuostabą pasauliu ir pasaulio baimę. Ten susitinka „kažkas kaip katė“ ir „kažkas kaip arklys“, kuris vos prabudusiam Antanukui vaidenasi, kad stovi tamsios pirkios vidury ir „linguoja galva“. Iš tos pačios gėlmės ateina ir meška, kuri vasarą per rugius ritasi, taip, kad jie, aukšti, siūbuoja, ir kiškutis, kuris žiemą po krūmu krosnelė išsikąs vaikams pyragą kepa. Visąžinanti, gera senelė Antanukui gali smulkiai paaiškinti apie kiškį, lapę ir duoną: „Kvieteliai lauke auga. Kiškutis kvietelius vėjelis sėja, lietutis paliedinėja,

Vinco Krėvės-Mickevičiaus gimtasis namas Subartonių kaime, netoli Merkinės. Nuotr. D. Semetulskio

žemelė augina, saulė nokina, šarka uodega piauna, žvirbliai grūdėlius renka, meška mala, lapukė duonelę maišo, kiškutis kepa, o maži vaikeliai valgo“ (psl. 36).

Šitoks bylojimas ir savo įvaizdžiais, ir kalbos ritmu, ir nuotaika visiškai prisiartina prie žaismingos liaudies dainos, o toji atsiveda ir savo seserį — pasaką. Susidaro ištisas pasaulis, jaučiamas ne tik viduje, kaip fantazija, bet ir kaip išorinis, užimantis tą pačią erdvę su kasdienine tikrove ir per ją persimelkiantis. Čia prisimena vienas Tomo Venclovos posmelis, išreiškiantis tą būklę:

Ne atspindys, o pertrūkis tikrovėj.

Sala, jaugus į putotą srovę,

Atstojanti neatrastąjį rojų,

Išsilukštena iš gyvos kalbos.

Kyla klausimas: ar Krėvės dievulis išauga iš tos paties „neatrasto rojau“, ar jis ateina iš kitur, ir tada, jeigu jis svetimas, arba jeigu sava, kokie yra santykiai tarp to rojau, dievulio ir juos abu savo vaizduotėje sutvėrusio žmogaus? Beskaitant „Antanuko rytą“, susidaro įspūdis, kad dievulis, taip sakant, šaknys yra toj pačioj pasakų žemėj, bet kad jo funkcija senelės, ir per ją Antanuko sąmonėj, yra visai ne ta, kaip laputės ar kiškio, nors ir galima ir abu šiuos gyvulėlius žiūrėti kaip į savotiškus dievulio „antrininkus“, padėjėjus pasakų pasaulio ir Antanuko įsivaizduojamos tikrovės plotmėse. Mat rojų, nesant blogio, nėra ir moralinės dimensijos, o dievulis, pagal senelę, tuo ir apsirėškia, kad visus baudžia arba nuo blogio saugoja. Su bausme ateina baimė, skausmas ir, kaip senelė sako, „kažkas kaip arklys“, bet kaip teisėjas ir savo teismo vykdytojas.

Įdomu stebėti, kaip Vincas Krėvė tokiai dievulio figūrai išvystyti paruošia dirvą net keliuose skirtinguose poetinės kalbos klotuose, iš kurių

Būsimasis Vincas Krėvė, tada dar Mickevičius Vincukas, galėjęs būti ir kiek ūgtelėjęs Vinco Krėvės „Antanuko ryto“ tikrasis prototipas.

kiekviename dominuoja ugnies, kraujo ir kančios motyvai. Pačioj pirmąjį plotmėj senelė jaučia ir tiki, kad visa, kas iš gyvybės kyla — žemė, žolė, medžiai, jaučia skausmą, kada žmonės juos kasa, kerta ar pjauna, bet skriaudžiami neturi balso pasiskųsti. Tuo būdu iš natūralaus gyvenimo iškyla neįauki nusikaltusi dievulio karalystė. Gana dramatiškai tai Krėvė pavaizduoja, kada Antanukas, pamatęs, kaip dūmai siūbtelėjo iš krosnies, klausia, kodėl jie raudoni. Senelė ne iš karto atsako, ir tame jos tylėjime glūdi tarsi žinojimas skaudaus pasaulio dėsno ir nenorėjimas Antanukui per anksti jį atidengti. Galų gale ji ištaria: „Dėl to, anūkėli, kad dūmai kruvini“. O tas kraujas, mat, iš malkų bėga, kurių kančios deka žmonės šildosi, verda valgi ir gyvena. Liaudies pasakų plotmėj, kuri iš šios pirmąjį pasaulėjautos išsivysto, senelė seka Antanukui, anot jos, „patį gražiausią“ pasaką, būtent, apie mažąjį Jonulį ir jo bjaurią pamotę, apie tai, kaip ši ragana Jonulį ėriuku paverė ir kaip jo tėvas peilį galandu ėriukui pjauti. Antanukas įsivaizduoja „Kaip Jonulis viską girdėjo, tėvulį peilį galandantį matė, bet jį prakalbėti negalėjo, tik gailiai verkė, ašarėlės jam iš akių byrėjo“ (psl. 37). Peilis ir kraujas tampa dominuojančiais įvaizdžiais jau tiesioginio su dievuliu susietoj plotmėj, kada šis Aleną baudė, kam ant vištų barėsi. Mat senelė pasakė, kad dievulis Alenai liežuvį nupjauš už negražius žodžius, tai vaikas ir įsivaizduoja rūstų dievulį su dideliu peiliu ir mato, kaip „kraujas varva iš žaizdos, Alenai sopa, ji nieko negalgi pasakyti, tik balbutuoja“ (33 psl.). Už Alenos skriaudą Antanukas labai supyksta ant dievulio, kai tuo tarpu pati ta kankinė, visai nieko nenuvokdama, ramiausiai pridėda dar krosnin malkų. Kai pasipila kibirkštys, Antanukui staiga pasidaro žingeidu, kur gi jos nuskrenda. Senelė, lygiai, kaip ji raudonus dūmus sutapatino su malkų krauju, dabar kibirkštis paverčia į gyvas, girdinčias ir kalbančias, min-tis išskaitančias būtybes ir sako: „Jos dangun skrenda, anūkėli, dangun, kad papasakotų dievuliui, ką apie jį žmonės mano“ (psl. 33). To, žinoma, ir betruksta, kad vaiką jau visiškai išgausdintų, nes dabar „dievulis viską sužino, ką jįsai apie jį galvojo“ (psl. 33).

Iš kitos pusės, ta pati ugnis tampa pozityviu įvaizdžiu santykių su senele, kurią Antanukas be galo myli. Anksti rytą senelė bando atgaivinti krosnyje žarijas, ir vaikas mato: „Kada ji pūstelia smarkiau, žarijos šviesiau sužibė, ir aplink senelę Antanukas mato didelį įvai-

rių spalvų ratą. Nuo to rato į visas šalis trykšta spinduliai, kurie nuolat keičiasi, dreba, mirga, didėja, tai vėl mažėja... Antanukui įdomu, ar senelė mato tą ratą“ (psl. 25). Krėvė čia operuoja iš karto dviejose plotmėse. Antanukas šitoj šviesoje žiūri tik kažką keisto ir gražaus, o skaitytojas, žinodamas apie simbolinę aureolės funkciją krikščioniško religinio meno tradicijoje, gali interpretuoti Antanuko jausmus šitoje plotmėj ir susidaryti sau žymiai turtingesnį, komplikotesnį atitikmenį to, kaip Antanukas senelės vaidmenį savo gyvenime gal nesąmoningai, tik mylėdamas, suvokia.

Šitoji meilė, prisirišimas, padeda suprasti ir Antanuką supančių žmonių, dvasių ir įvairių neaiškių tamsos būtybių santvarką ir hierarchiją, jo mažojo pasaulio, taip sakant, kosmografiją, taigi, ir dievulio vietą joje. Pačiame centre ten yra senelė, ir jos vieta paženklinta Antanuko meilės žymeniu. Apsakymėlis tiesiog ir prasideda žodžiais: „Antanukas labiausiai myli savo senelę. Nei savo motulės, nei tėvelio, nei ko kito jįsai tiek nemylį, kiek savo seną, seną senelę“ (psl. 32). Senelė yra jo didžiausia užtarytoja ir apgynėja nuo visų neaiškių ir baugių dalykų, bet pat pat ir nuo tėvo bei motinos, kaip Krėvė sako: „Jeigu Antanukui sunkioje padėty pavyksta pasislėpti už jos sijono, jįsai jau ramus, nes žino, kad ten jo nepasieks nei motinė, nei net tėvelio sunki ranka“ (psl. 23).

Tėvo ir motinos figūros atsitraukia į antrinį planą, tuo sudarydamos lyg ir rėmus, kuriuose vystosi pagal savo paties vidinius dėsnius senelės ir Antanuko pasaulis. Motina įsikiša tik vieną kartą, primindama senelę, kad nepasakotų tokių baisių pasakų, kaip apie Jonuką, kurios tik vaiką be reikalo gąsdina ir graušina. Apsakymo gale, tačiau, yra sugestija, kad Antanukas eventualiai peržengs senelės burtais, prietarais ir baimę paženklin-tų įtakos lauko ribas ir pereis į motinos atstovaujama, tuo tarpu dar neaiškią, plotmę, kuri reikalinga tolimesniam jo subrendimui. Krėvė sako: „Antanukas ėina, kur sėdi motulė, rangosi ant suolo ir lenda pro motulės pečius ten, po kuodeliu“ (psl. 43). Šitame kontekste, įdomu pastebėti, kad abi moterys — ir senelė, ir motina, apysakos eigoj visą laiką verpia „turtum kartu nutiesdamos Antanuko gyvenimo likimą“.

Tėvo asmuo dar tolimesnis. Jis turtum atstovauja pačiam ničiausiam Antanuko būties ratui, savo jėga ir autoritetu apsupdamas ir motinos, ir šio viduj — senelės apsupdžiamų pasaulių ratus. Grafiškai

Vinco Krėvės gimtinės apylinkės prie Merkinės, kupinos piliakalnių, legendų ir padavimų. Nuotr. A. Kunčiaus

Vinco Krėvės žodis Lietuvai

Pasakytas Krėvės 70 metų sukaktuvių dieną 1952 metais ir Amerikos Balso transliuotas į Lietuvą, kada ten siautėjo stalinistinis teroras.

Mieli tautiečiai ir tautietės,

Šiandien švenčiamos 70-ties metų mano sukaktuvės. Bet tos sukaktuvės man nėra malonios, nes aš jau švenčiu ne savo krašte, bet tolimoj Amerikoje. Čia mes gyvename laisvėje. Joks pavojus negresia nei mūsų laisvei, nei gyvybei. Kai pagalvojame, kad jūs tenai neturite nė vienos ramios valandėlės, tai šios liūdnos šventės dar mums darosi liūdnos, kad mes čia turime gyventi laisvam krašte, kada jūs turit dieną ir naktį drebėti.

Nemanykit, kad mes, būdami Amerikoje, užmiršome jus. Mes gyvename jūsų skausmais, jūsų vargais ir dieną ir naktį galvojame apie jus. Mes, čionai gyvendami, svajojame tik apie tą dieną, kada mes galėsime sugrįžti pas jus ir parnešti jums laisvę. Mes čia darom visas pastangas, kad sujudinti pasaulio nuomonę, kad išjudinti didžiąją Amerikos laisvės šali, kad ji padėtų ir atneštų jums laisvę.

Mes čia neužmirštam jūsų, dieną ir naktį apie jus galvojame ir tikimės, kad jūs dar tenai susilauksit laimingų dienų, kada priešas ir pavergėjas bus priverstas aplėisti mūsų gražią Lietuvę, ir vėl susikursime savo laimingą gyvenimą, kaip mes gyvenome anksčiau, kada mūsų tėvynė buvo nepriklausoma. Mes visi tikim, kad tai įvyks ir gal įvyks netolimoj ateityje.

Todėl, mieli tautiečiai ir tautietės, mieli broliai ir seserys, kurie girdite mano balsą, jūs tikėkite, kad laisvės aušra jau netolima, ir žiaurus okupantas, kuris atėmė iš jūsų ir laisvę ir viską, ką jūs turėjot, ir pavertė jus savo vergais, jis bus priverstas aplėisti mūsų šalį, ir pargrįžt dar ilgai džiaugsimės drauge su jumis laisvę, kurios jūs esate taip ištroškę. Duok, Dieve, kad tai atsitiktų kuo greičiausiai ir kad mes kuo greičiausiai susitikime su jumis linksmybėj ir džiaugsme.

tai įsivaizduojant, patraukia dėmesį tolydžio didėjanti tuos ratus apgaubusi tamsa ir distancija. Pačiame vidury, tarytum saulė planetų sistemoje, žeri senelės įkurta krosnies ugnelė; ją atkartuoja vaizdinio įspūdžio plotmėj, apie senelės galvą susidarys burtų šviesos žiedas, arba, mums, net ir beveik šventumo aureolė. Už šios šviesos seka senelės žodžių, pasakų, prietarų sukurtas pasaulis, persmelktas savąja magiška šviesa, bet jau prislopinta tamsiais baimės, gailestio, pykčio debesimis. Tada seka motinos ratas, toli, kažkur prie trobelės sienos, apsupty ankstyvo rytmečio tamsos, mažai tepažįstamas tiek Antanukui, tiek ir skaitytojui. Tada, galų gale, visiškai lauke, ten, kur viešpatuoja pati ta šaltoji žiemos naktis, yra ir kažką veikia tėvas — galutinis autoritetas, prieš kurį eventualiai turės nublankti ir senelės sukurtas bei išpažįstamas dievulis. Savaip ironiška pagalvoti, kad Antanuko žmogiško likimo kelias privalo jį nuvesti ten, kur dabar jo tėvas — į tamsą ir į aukščiausio autoriteto — būsimos šeimos galvos ir tėvo — vienatvę.

Dievulis tačiau yra absoliutus ir visąžinantis, visagalis to vidinio, senelės burtų pasaulio rato autoritetas, ir tol, kol Antanukas neužgaus, šis dievulis ir bus jam visa ko paskutinė suvokiama riba (Krėvė gi sako, kad Antanukas savo tėvo bijo „nežinia, dėl ko“). Šiame rate senelė yra

dievulio atstovė, nes visas jo apraiškas, autoritetą, savybes ir veiksmus galime atpažinti tik per senelę, kuri tuo būdu užima lyg ir tarpininko poziciją tarp to, kas dieviška ir kas žmogiška. Vinco Krėvės kaime jos funkcija atitinka kunigo, žynio, arba burtininkės — raganos vietai ir funkcijai. Antanuko sąmonės akiratis daiktinėj plotmėj yra apšviestas krosnies ugnelė, o dvasinė — senelės žodžiais ir jį gaubiančia jos rūpestinga meile. Senelės antrininkė — padėjėja yra Alena, kuri, nelyg senovės vaidilutė, prižiūri krosnies — altoriaus ugnį ir patvirtina ar toliau plėtoja senelės žodžius. Ji, pavyzdžiui, grąšina, kad dievulis ištrauks Antanukui liežuvį per pakaušį, jeigu šisai suabejos dievulio visąžinančią autoritetu. Alena, tačiau, gali būti ir senelės ir per ją dievulio baudžiama už jos pačios prasižengimus organiškam būties testinumiui, nesgi, bent Antanuko vaizduotėje, dievulis jai ir nupjovė liežuvį, nelyg per senelės įsakymą, už tai, kad Alena išplėdo vištąs.

Senelės interpretacijoje dievulis neturi jokių specifinių krikščioniškų bruožų, bet greičiau yra kažkokia pagoniška sąvoka ar dievybė, išplaukusi iš pirmąjį, arti-mai su pradineis gyvybės apraiškomis gamtoje susijusios pasaulėjautos. Dievulis išreikalauja maldų, kurių pras-mė Antanukui nepasiekia, nelyg svetima kalba, arba bur-tazodžiai, bet kuriems vis vien reikia susikaupti, nes kitaip seka bausmė — amžinai pasilikti mažyliu. Dievulis rūpinasi ir vištomis, ir vai-kais, kurie gražiai meldžiasi, ir tų vaikų labai kažkur žiemos tytybėse gyvenančių kišku-čiu, tartum savo įgalotiniu, girioje, kad šis geriems vai-kams galėtų iškerpi pyrago. Susidaro lyg dvi paralelės lini-jos, viena realybėj, o kita Antanuko fantazijoj, kurią savo ruožtu įtaigoja ir puoselė-ja senelė. Matome krosnį, senelės Antanukui duotą gabalą pyrago su pienu ir kažkur toli dievulį, kurs visu tuo rūpinasi. Lygiagrečiai su tuo matome kiškutį, dievulio jam parūpin-tais šiltais kailiniais apsiren-gusį, tupintį prie savo po krūmu išsikąs krosnies ir kepančių pyragą, kurį Antanu-kas, dievuliui leidžiant ir senelėi duodant, valgys, sėdė-damas prie šilto trobelėj spragsinčios ugnies. Šitaip

viskas darosi, ir visam atsi-randa suprantama prasmė per dievulio rūpestį ir priežiūrą. Rūpestingas, bet ir rūstus, šis dievulis kartais beveik tiesiog atitinka senovės pagonių Perkūną, kaip tą vieną naktį, kada, Antanukas atsimena, jis žibavo ir baisiai barėsi ant visų žmonių. Susidaro įspūdis, kad Krėvės dievulis yra dinamiska būtybė, egzistuo-janti ne kokiame viename taške, bet lyg ant savotiškos, visagalybės jėga paženklintos skalės, kurioje jis nuolat juda iš vienos, dideliu savo gerumu ir rūpesčiu atpažįstamos pusės į kitą, kur jis rūstus ir net pasibaisėtinas. Šitoje plotmėj, galima sakyti, kad jis simbolizuoja ir visą Krėvės kaimo pasaulį, kaip jį pergyve-na mažasis Antanukas, nes šis pasaulis taip pat pilnas ir meilės, rūpestio, ir bausmos.

Šitoks dievulis, su sau specialia organiška ir gamtine pasaulėjauta, savotiškai užgo-žia krikščionių Dievo funkci-jas, palikdamas Kristų neišskioj padėty, be jokio api-brėžto vaidmens ar esmės, ir be jokio nustatyto santykio su senele ir jos dievuliu. Anot Krė-vės: „Antanukas jau žino, kad tasai, kur ant sienos kabo, tai ne patsai dievulis, tik kažkokis kitas. Irgi dievulis, bet ne tasai, kuris gyvas, viską mato, viską žino, kurio visi bijo...“ (psl. 31). Tai, žinoma, suglaustai atkartoja ir visą istorijoj susiklosčiusią Lietu-vos kaimo mišrą, pagoniškai — krikščionišką pasaulėjautą.

Iš to taško pasizūrėjus, „Antanuko rytas“ gražiai derinasi su kitomis Krėvės apysakomis iš kaimo buitės, sutilpusiomis po „Šiaudinę pastogę“. Ten irgi dievulis, Dievas, dievybė žmonių sąmonėj apsirėškia kaip savotiška pasaulį supanti jėga, prie kurios prieti reikia atsiki-ro, specialaus žinojimo, mažai-ką bendro teturintio su katali-ku bažnyčios liturginėmis ar net moralinėmis normomis ir reikalavimais. Šitaip apysako-je „Silkės“ primityviai supras-ta krikščionybė, pagal kurią, anot tarnaitės Marcelės, žydus apgaudinėti galima, nes jie Kristų nukankino, sužlunga prieš kažkokią Dievo pyktį jos sapne, kur už pavogtas silkės ji ištemiama į vėlnių apšęstą tamsybę, o tikrasis tikėjimas randa savo išraišką Gerdvilie-nės žodžiuose: „Mes jį kasdien, mieliausį dievulį, kiek kanki-nam, kiek kryžiuojam!... ir Jis (Nukelta į 4 psl.)

KRĖVĖ - MICKEVIČIUS

(Atkelta iš 2 ps.)

dar redagavo fakultetinius žurnalus — *Tautų ir žodį* (1923-1931), *Darbus ir dienas* (1930-1940), *Mūsų tautosaką* (1930-1935). Išleido ir savo surinktos tautosakos septynetą tomų: *Dainavos krašto liaudies dainos* (1924), *Sparnuotieji liaudies padavimuose* (1933), *Aitvaras liaudies padavimuose* (1934), *Dzūkų poringės* (1934), ir tris toms *Patalių ir priežodžių* (1934-1937). Už nuopelnus tautosakos srityje Rygos universitetas suteikė jam garbės doktoratą.

Buvo aktyvus rašytojų sambūryje, kuris pradėjo veikti *Meno kūrėjų*, o vėliau *Rašytojų draugijos* vardu. Buvo iniciatorius, bendradarbis, kartais redaktorius šių literatūrinių žurnalų: *Baro, Gairių, Pradų ir žygių, Skynimų, Literatūros, Dienovidžio*. Juose pasisakydavo literatūros, teatro, kultūros klausimais — pozityviai arba kritiškai, kartais polemizuodamas. Įdomi buvo jo (M. Kemšio slapyvardžiu) ir B. Sruogos polemika *Skaitymuose* dėl mūsų meno tautiškumo kriterijų. Rašytojų draugija 1938 išrinko jį savo garbės nariu.

Dramų autorius domėjosi teatru laikinoje sostinėje. Domėjosi juo, kaip dramaturgu, ir pats teatras. Tik jo dramų, rašytos skaitibai, buvo sunkiai pastatomos scenoje. 1924 metų pavasarį Tautos teatro vis dėlto išvedė scenon jo *Sarūną*, o Valstybės teatras tą metų pabaigai jo *Skirgailę*. Šio darbo emėsi du geri režisieriai — A. Sutkus ir B. Dauguvietis. Ruošiant vaidybai, teko naujai redaguoti tekstą, dėl to buvo nelengva suderinti autorius ir režisierius interesus. Krėvės veiklą pastatymai vis dėlto neturėjo tokio pasisekimo, kaip Maironio *Kęstučio mirtis*; jie buvo per sunkūs ir per tragiški tuometinei publikai (St. Pilka, Aidai 1957, Nr. 9, 10). 1929 metais režisierius A. Oleka — Žilinskas pastatė Valstybės teatre jo *Likimo kelius*, o B. Dauguvietis 1931 m. *Zentą*, Rygoje — *Sarūną*.

Krėvė bandė būti visuomenininkas. Jį žavėjo V. Putvininkio — Putvio idėja ugdyti tautą šauliškai. Dviem atvejais jis buvo šaulių sąjungos pirmininku. Rašė vedamuosius tautos gyvybės klausimais *Trimitai*. Organizavo su šauliais Klaipėdos prijungimą prie Lietuvos. Bet 1927 metų pabaigai iš šios veiklos pasitraukė, nesutikdamas su kitais valdybos nariais dėl Vilniaus klausimo. Su kan. J. Tumu, sakosi, įsteigęs tautininkų partiją, prie kurios prisijungė pažangiečiai, buvo viltininkai — Smetona ir Voldemaras (Aidai 1957, Nr. 9, 405). Šios partijos pirmininku buvo išrinktas 1925 m., bet po 1926 m. sukilimo, kai Smetona pasinėšė į diktatūrą, nuo tautininkų atsoko ir išėjo opozicijon. Juo toliau, juo labiau jis rėmė opoziciją, nepaisydamas net kraštutinio kairumo. Jo vardą dėl to panaudojo jaunesnieji kurbolševikai, leisdami *Prošvaistes* ir *Literatūrą* ir jį skelbdami ataskinguoju šių leidinių redaktoriu.

Dėl opozicijos esamai Lietuvos vyriausybei, sovietai, įvedę savo karines jėgas, pasiūlė Krėvei užsienio reikalų ir ministerio pirmininko pavaduotojo pareigas vadinauj "liaudies vyriausybę". Tą naują "vyriausybę" sudarė jo ne A. Merkys, ejęs prezidento pareigas (pasitraukus iš krašto A. Smetonai), o sovietų emisaras Dekanozovas. Krėvė tarėsi su mūsų valstybininkais, ką daryti, ir šie jam patarė sutikti — gelbėti, kas dar galima tose sąlygose.

A. Merkys netrukus buvo nušalintas. Jo vieton prezidentui sovietai paskyrė Justą Peleckį, o Krėvė padarė ministeriu pirmininku. Pasinaudojęs šia proga, jis išvyko į Maskvą kalbėtis su komisarų tarybos pirmininku V. Molotovu ir patyrė, kad Lietuva netrukus bus inkorporuota į Sovietiją. Tada grįžęs įteikė ateistatinio rašto, bet iš min. pirmininko pareigų nebuvo atleistas, tik paleistas atsotogų, kol inkorporacija buvo įvykdyta ir ministų kabinetas pakeistas komisarų taryba.

Krėvė grįžo į universitetinį darbą Vilniuje ir tapo direktoriumi Lituanistinio instituto, kuris netrukus buvo perorganizuotas į Lietuvos mokslų akademiją. Jis buvo išrinktas akademijos pirmininku ir jį išbuvo kol atėjo vokiečiai. Šie jį atleido iš pareigų, bet

nekludė dėti universitetą, kol ir

šis 1943 m. buvo uždarytas. Artėjant Sovietam vėl į Lietuvą, jis 1944 m. pasitraukė su šeima į Austriją. Kurį laiką gyveno Vienoje, paskui Viener-Neustadte, pagaliau įsikūrė DP stovykloje Glasenbach. Čia vadovavo lietuvių gimnazijai, dėstė lotynų kalbą, redagavo žurnalą *Tėvynėn*, paruošė spaudai *Dangaus ir žemės sūnų* I dalį, kuri buvo išleista 1949 m. Tremtyje galutinai nubraukė Mickevičių — liko tik Vincas Krėvė.

Po trejų metų (1947) išvyko į Ameriką, kviečiamas Pennsilvanijos universiteto dėstyti slavų kalbą ir literatūrą. Įsikūrė Philadelphia, rado nemažą lietuvių, o vėliau atvyko ir buvę jo kolegos bei mokiniai. Universitete dėstė iki 1953 metų ir per tą laiką baigė rašyti *Dangaus ir žemės sūnų* II dalį.

Rašė lietuvių spaudoj (į Laisvę, Nemunę, Aiduose) apie pirmąją sovietų okupaciją, naujos vyriausybės sudarymą ir pasikalbėjimą su Molotovu Maskvoje. Pastarąjį epizodą su Molotovu angliskame vertime atspaudė *East and West* žurnalas Londone (1955, Nr. 5). Jo pilnas pranešimas apie sovietų okupaciją buvo pateiktas JAV Kongreso komisijai, tyrinėjusiai Pabaltijo kraštų užgrobia.

Minimas ir gerbiamas sukačių programis, Krėvė primindavo tautiečiams kaupti dvasines tautos jėgas. Apie save ir kūrėjišką gyvenimo užmojų jį, minint 70 metų (1952.X.19) sukačių Philadelphiaje, trumpai tiek pasakė:

— Norėjau atkurti tą senąją Lietuvą, kuri viena ranka kovojo prieš visą Europą, o kita užkovojo didesnę pusę šios dienos Rusijos. Kovose, mirtinose ir žūbtinėse, ji pasidarė didžiausia ir galingiausia valstybė... atėmė Azijos minias, kurioms atspirti negalėjo visa Europa. Aš galvojau, kad, jeigu tie žmonės galėjo tai padaryti, jie turėjo būti milžinai siela. Ir aš norėjau atvaizduoti tų milžinų sielą — senovinę Lietuvą... Mes esame didvyriška tauta ir savo siela galingi. Aš tik šitai turėjau galvoje, kurdamas *Dainavos šalies padavimus*, *Sarūną*, *Skirgailę* ir kitus. Man buvo tik šis viena idėja.

Tais metais A. Vaičiulaitis rašė, kad Krėvės "kūryboje Lietuvos paveldas pilnesnis ir šakotesnis, negu kurio kito lietuvių autoriaus raštuose... Kai skaitai Vincą Krėvę apysakas ar dramas, per jas eina didybės, gėmės ir kažkokiu amžinųjų gėmių mosto dvasia" (Aidai 1952, Nr. 9, 391).

Išėjęs į pensiją, Krėvė galvojo: "Dabar galėsiu visas jėgas ir laisvą laiką, kiek dar jo man pasilieką, paversti kūrybai..." (Laiskas 1953, VI.24). Sėdė prie pagrindinio savo veikalo *Dangaus ir žemės sūnų* III dalies. Anksčiau, pagautas įkėpimo, išsijungdavo iš kasdienos, ir varėsi sparciai pirmyn. Dabar, pastebėjęs, daug sunkiau "pakeisti bėgį" į kūrybinį lakumą. Po pusmečio rašo: "Savo srityje, literatūriniam bare, irgi sunkiai sekasi... Anksčiau kūrėsi širdimi, dabar tenka kurti galva, o tai visai kas kita" (1954.I.10). Pradėjo negalvoti fiziškai, įsiterpė operacija ir atsigaivimas užtruko. Vis galvojo, kad mirsiąs, kai baigėsis savo didįjį biblinį veiklą, ir mirė jo nebaigęs.

Tai buvo lietuviškojo rašto laisvės atgavimo 50-iejį (1954) metai. Mirė staiga, kaip Lapinas, nukirtas Grainio liepa — liepos mėnesį. Slavistikos profesorius užgeso slavisko rašto pradininkų Kirilo ir Metodijaus dieną (liepos 7).

Rašytojo palikimas tautai

Per jo laidotuves pamokslininkas kalbėjo:

"Krėvės gyvenimas pasibaigė, ir mes klausiamės, koks buvo tas gyvenimas — audringo Sarūno ar *Likimo kelių* Vinco? Gal vieno ir antro, bet pirmiausia ieškotojo. Ieškojimas slepia pavojų: nieko neatrasti ir prarasti save. Krėvė neišvengė pavojų, bet savęs neprarado. Buvo svaiginamas jaunystės lenkiškosios kultūros, bet neapsvaigo. Gundomas vėliau rusų mokslo karjeros (per brangią kainą), ir nesugundė. Subrendęs, buvo traukiamas materialistinės srovės, netgi sovietinės, ir nuo jų pasitraukė. Kaip *Likimo kelių* Vin-

Vincas Krėvė su žmona Marija 1954 metais.

Nuotr. B. Raugo

cukas neišleido iš akių didžiojo tikslo — ieškoti Žvaigždžio savo žemėje. Ir pasitraukęs iš savosios, jau svetimoje, atrado kelią į žvaigždynų Kūrėją.

Krėvė neužsisiklėdė vienos minties ar vieno pasaulėvaizdžio rate. Leido savim sprogti daugeliui šaltinių, bet kartu ieškojo jų gelminio derinio. Auklėtas dviejų pasaulių, Rytų ir Vakarų, sujungė abu vieno lietuviškojo būty. Pradėjęs mokslus Vilniuje, perėjęs Kijevą, Lvovą, Vieną, Bakū, jis nepasimetė svetimuose miestuose — grįžo į savąjį Kauną ir Vilnių. Iš visur viską gavęs, savo kūryboje pasidarė lietuviškėnis ir krikščioniškėnis už ne vieną, brendęs savo aplinkoje.

Kaip visi romantikai, pradėjo žavėjosi pagoniškojo mūsų praeities tarpiniu, bet jo nelaužė ir nelenkė to meto srovėms. Pagoniškoji praeitis jo kūryboje išliko aukštos doros liudytoja, kokia ji, istorinių šaltinių šviesoje, yra buvusi. Krėvės romantizmas išvengė pozityvistinių prielaidų, nukreipė prieš krikščionybę, ir jo pagoniškieji herojai nepasidarė svetimi krikščioniškajai tautos samonei.

Krėvė nepasileikė praeities vaizdotojų ar folklorinių rašytojų. Savo romantizmo derino su gyvenimiškuoju realizmu — saikiu ir pakiliu. Iš praeities sėmė įkvėpimo dabarties buičiai ir čia ieškojo nepažeistos, gyvenimui artimos panašybės.

Neišvengė kritizmo ir racionalizmo, bet nesuklupo prieš mokslo bei proto stąbą, nenuėjo ligi agnosticismo. Kūrėjo instinktu ilgėjosi mistikos ir metafizikos, ir jau studentas ėmėsi spręsti dangaus ir žemės sūnų problemą. Tai buvo ne šalto proto, o širdies problema, ir jos sprendimas pasidarė susietas su visu jo gyvenimu.

Krėvės prigimty slėpėjo šarūniškas dramatiškumas, tačiau nei pats, nei jo Šarūnas netapo baironiškuoju Kainu, mickevičiniu Konradu ar goetiškuoju Mefistu, maištaujančiais ir beveik viską neigiančiais. Krėvės dramatiškumas išliko pusiausviras ir darnus. Visas kitos jo dramatos turėjo vainikuoti *Dangaus ir žemės sūnų* ir atbaigti jo kūrybos kelią. Netapęs kunigu, vis tiek skelbė žodį, atstatė iš dieviškojo įkvėpimo, ir tarp iščiulpsė žodį iš savo žemės gelmių. Ar jo misija nebuvo ir žemės, ir dangaus sūnaus misija?

Jis nebuvo išsiginęs religinio tėvų palikimo, tik kurį laiką nutolęs nuo įprastinės formos. Nebuvo nusilenkęs bedvasiam materializmui. Nesulaužė ir savo tautinės prigimties, neiškreipė pirminės savo dvasios. Argi sunku jam buvo rasti derinį "tiesoje ir dvasioje?"

Krėvė mirus, netekome gyvojo ir rodos nepakeičiamojo. Tačiau jis lieka nemirštamas tuo paveikslu talento įkūnijimu ir tuo gėrio pranašumu, kurį atspindi jo sukurtoji personaža... Ties Vincą Krėvę palaikais nereikia dirbtinės šviesos. Ji slėpi žmogiškame jo paprastume ir trapume, tragikame nerime ir pagaliau pilnatvės suradime... Krėvė jautė misiją žadinti tautos dvasią ir toje misijoje randame panašumą su žydų tautos pranašu Jona, kuris gin-

NAUJI LEIDINIAI

• **AIDAI, 1982 m. rugsėjo - spalio mėn., Nr. 5.** Dvimenėnis kultūros žurnalas. Leidžia lietuvių pranciškonai. Vyr. redaktorius dr. Leonardas Andriekus, O.F.M. Administruoja Benvenutas Ramanauskas, O.F.M. Redakcijos ir administracijos adresas: 361 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207. Metinė prenumerata — 15 dol., garbės prenumerata — 25 dol.

Šiuo „Aidų“ numeriu pagerbiamas Maironis, suėjęs 50 metų nuo jo mirties. „Prabilas many Maironio Lietuva“ — okupuotoje Lietuvoje gyvenančio autoriaus eilėraščių ciklas. Tomas Venclova straipsnyje „Laimė, Maironis“ nurodo Maironio poetinės reputacijos vingius, kreipdamas dėmesį į faktą, kad „Maironis yra centrinė mūsų literatūros figūra, tasai židynys, į kurį sueina ir kuriame persilaužia visi spinduliai“. Antanas Vaičiulaitis rašo apie Maironio tautos istorijoje, kas jį Natkevičius apie skausmą ir kančią Maironio gyvenime ir patriotinėje lyrikoje. Vysk. Antanas Deksnys pateikia pluoštą atsiminimų apie Maironį, V. Trumpa — nuotrauką iš Maironio tėviškos istorijos. Bernardas Brazdionis mena Maironio slapyvardžio mislę.

Toliau numery spausdinamas Antano Dundzilo aprašas jo lankymosi Lietuvoje su Fulbright stipendija 1981 m. rudenį, Stasio Santvoro atsiminimai apie Vincą Jonuškaitę teatre ir gyvenime jo amžiaus sukačių proga. Nuolatiniai skyriai: Iš minties pasaulio, Iš lietuviškojo gyvenimo, Iš įvairių sričių, Mūsų buityje plačiai informuoja apie lietuvių kultūrą

XIV-oji Vinco Krėvės vardo literatūrinė premija įteikta Eduardui Cinzui

Jau keturioliktą kartą paskiriamas Vinco Krėvės vardo literatūrinė premija. Pirmoji buvo paskirta 1952 m. Š.m. lapkričio mėn. 20 d. V. Krėvės lit. premija (500 dol.) paskirtas Eduardui Cinzui už jo romaną „Moną“. Įteikimas įvyko įspūdingose McGill universiteto Faculty Club patalpose. Iškilmingą vakaro dalį pradėjo ir užbaigė dabartinis sambūrio pirmininkas inž. Justas Kibirkštis. Juro komisijos aktą perskaitė šios komisijos sekretorė dr. Ilona Gražytė-Maziliauskienė. Eduardo Cinzo, gyvenančio Belgijoje ir todėl negalėjusio akte dalyvauti, nuosirdų atsisaką sveikinimą bei trumpą ir vaizdų žodį apie tai, kaip autorius pats kuria, perskaitė dr. Henrikas Nagys. Jis taip pat paskaitė ištrauką iš premijuotojo romano. Juro komisija (pirm. J. Kibirkštis, sekr. I. Gražytė-

Maziliauskienė, nariai: A. T. Antanaitis, V. A. Jonynas, dr. H. Nagys) savo akte, tarp kita ko, nurodo, kad premija paskirta E. Cinzo „Monai“ todėl, kad toje knygoje autorius įvalgiai atkleidė jauno žmogaus psichologiją bei mūsų amžiaus problemas ir dvasinius konfliktus, kurie būdingi šiandieniniam jaunimui. Galutiniam balsavime, vos no viena tasaka atsilikę, kandidatavo dar šie rašytojai: J. Švabaitė-Gylienė ir A. Landsbergis. Gavo balsų taip pat ir A. Baranauskas.

Iki šiol V. Krėvės lit. premiją yra gavę šie rašytojai: J. Aistis, J. Mekas, A. Mackus, K. Ostrauskas, V. Ramonas, M. Katiliskis, A. Vaičiulaitis, L. Suteika, K. Barėnas, J. Kraliauskas, E. Cinzas, T. Venclova, H. Nagys ir vėl E. Cinzas.

Legendinė Krėvės Merkine — Vytauto laikais siekianti bažnyčia, dabartiniame baroko stiliuje rekonstruota XVII amžiuje.

Nuotr. D. Semetulekio

Merkinė Krėvės jaunystės metais, 1909-1910. Iš V. Krėvės fotoalbumo, saugomo Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne, Vilniuje.

Dievulis Vinco Krėvės kaime

(Atkelta iš 3 ps.)

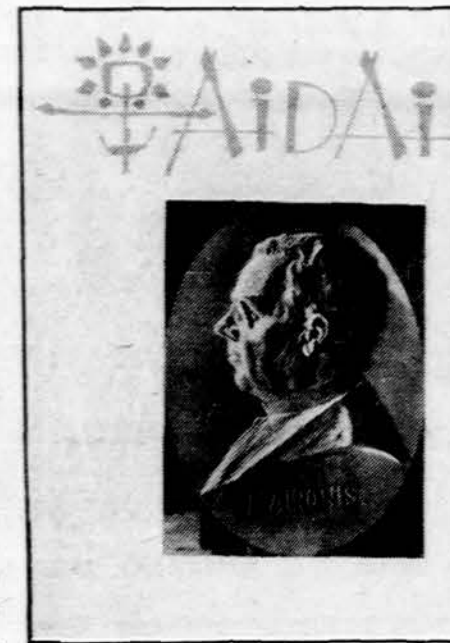
vis mums atleidžia" (psl. 73). Giliausiose savo dvasios šaltiniuose toks pats yra ir Krėvės skerdžius, kurio moralės dėsniai nieko bendro su specifinėmis krikščionybės sąvokomis neturi, kurs savo gyvenimą ir mirtį matuoja Grainio liepos augimu ir sunaikinimu. Panašiai, kaip Antanukas, skerdžius apie katalikybę beveik visiškai nieko nežino, nėra net tikras, kiek ten, pagal kunigėlio mokymą, turi būti tų viename asmenyje Dievų. Jam pačiam yra miškas, Grainio liepa, avėlės ir visa žolė ir žemė, kvėpuojanti dievulių. Lygiai taip suvokia Dievo būseną žemėje ir senis Karpis apysakoj „Bedievis“, kada jis sako: „Knygose pasakys, kad Jisai yra visur, danguje ir žemėje. Žinote... aš dažnai to nesuprantu, kaip tai — visur! Bet štai, kada aš vienas kur dirbu tokiu štai metu, gražiu ir ramiu kaip dabar, man rodo, kad suprantu. Man vis rodo, kad Jisai, Švenciausias, kaip vėjelis kokis, kaip oras. Dėl to taip lengva ir ramu, kad Jisai žemę apglėbęs, turi ją ir turi. Viskas tada nutyla..."

Tokia Dievo, ar dievulio, persunkta pajauta yra giliai poetyška ir savo esminių pergyvenimų susilietis su viso pasaulio poezijos ištakomis. Rusų devyniolikto amžiaus garsus filosofinis poetas Fiodor Tiutčev, pavyzdžiui, labai panašiu būdu aprašė šviesią dieną ir dangų Romoje, kur iš žiedų ir mėlno dangaus, ir lengvo krūtinės alsavimo išseina supratimas, kad visa tai — mirtis. Mirtis gi, savo ruožtu, pas Tiutčevą, yra lyg meilės ir grožio skraistė, kuria prisidengia, kad palengvintų žmogui su ja susitaikymą, ateinanti tamsi Amžinybė. Arba iš kitos pusės, prisimena ir Rainer Maria Rilke, rašęs apie žemę, kuri naktimis krinta iš visų žvaigždžių į vienatvę, ir supratus, kad „yra gi Vienas, kurs visą šį kritimą / Be galo švelniai laiko savame dulse“. Čia galime net prisiminti ir dailę — Čiurlionio laivelį, rymantį didžiulėje Dievybės rankoje.

„Antanuko rytas“, žinoma, trumpa apysaka, kukli savo turiniu, neįtaigojanti išsamų išvadų apie Krėvės kūrybą. Tačiau ji visgi priklauso prie jos tęstinio ir vientisumo, apjungiančio buitį ir buitines apysakas, o taip pat ir karžygių legendas, ir rytų pasakas, ir, galop, patį biblinį epą „Dangaus ir žemės sūnūs“.

• **LIETUVIŲ DIENOS, 1982 m. rugsėjo mėn. nr. 7.** Mėnesinis iliustruotas lietuvių ir anglų kalba žurnalas. Redakcinė kolegija: Rūta Skirius, Margis Matulionis, Arūnas Barkus. Leidėjas: Antanas F. Skirius. Redakcijos ir administracijos adresas: 4364 Sunset Blvd., Los Angeles, CA 90029. Prenumerata JAV — 20 dol. metams, Kanadoje — 25 dol. Atskiro numerio kaina 2 dol.

Numeris išskirtinai įdomus dėl spausdinamo Bernardo Brazdionio plataus interviu su Jurgiu Jankum, „rašytoju, kuris surado papartio žiedą...“ Jankus pasakoja apie rašytojo misiją, apie išeivijos rašytojų problemas, rašytojo ir visuomenės santykius, apie literatūros premijas bei konkursus, apie savo kūrybinį darbą, apie gėlių auginimą. Alė Rūta aptaria naujausią Jankaus knygą „Paparčio žiedas“. Prisimenama rašytojo Vytauto Alanto 80 metų amžiaus sukačių. Angliškoje daly antologijoje Liucija Baskauskaitė rašo apie lietuviškas vestuves, Dick Goldkamp apie krikščionių persekiojimą Lietuvoje. Recenzuojama J. Pajaujo knyga „Soviet Genocide in Lithuania“.

ir politinę veiklą. Knygų skyriuje recenzuojama V. Liulevičiaus „Amerikos lietuvių ekonominė veikla 1870-1977“ ir Tomo Venclovos „Lietuva pasaulį“.

• **CHRONICLE OF THE CATHOLIC CHURCH IN LITHUANIA.** No. 51, March 19, 1982. American Publication August 1, 1982. Vertėja Vita Matusaitis. Vertimų redaktorius kun. Kazimieras Pugevičius. Techninė redaktorė Marian Skabeikis. Išleido Lithuanian R. C. Priests' League of America, 351 Highland Blvd., Brooklyn, NY 11207.

Spausdinami Lietuvos tikinčiųjų sveikinimų tekstai šv. Tėvui ir lietuviams arkivyskupams Marcinui ir Bulaičiui. Pagrindinis straipsnis nubrėžia reikšminguosius Katalikų Bažnyčios dvasinio atgimimo Lietuvoje etapus nuo antrosios sovietų okupacijos pradžios. Minint Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos dešimtmetį, apžvelgiama jos pradžia. Duodamas sąrašas to dešimtmečio eigoje suimtų ir įkaltų asmenų už Kronikos dauginimą ir platinimą. Taip pat įdėta: tikinčiųjų protesto komunistų partijos sekretoriui Griščiui tekstas, pasirašytas 18,341 asmenis, prieš sovietinių pareigūnų vykdomus brutalius jaunųjų užpuolimus; kulto ministerijos įsakai, kaip turi būti šnipinėjama parapijų veikla; pranešimas apie kun. Leono Šapokos žudiką bylą. Numeryje keleta kartų reiškiamas padėka Vakarų lietuviams už jų paramą pavergtiesiems ir persekiojamiems tėvynėje ir už Kronikos darbo pratęsimą už Lietuvos ribų. Šį dėkingumą tegalima priimti kaip mus giliai pareigojantį ir toliau visom išgalėm rūpin-tis, kad prispaustieji ir kenčiantieji savo nelygiose grumtynėse, jų žodžiais tarant, „nesijautų visai vieni“.

• **EGLUTĖ, 1982 m. spalio.** Mėnesinis lietuviškas laikraštėlis vaikams išeivijoje, leidžiamas ir spausdinamas Nekaltai Pradėtosios Marijos Seserų. Vyr. redaktorė — ses. O. Mikailaitė, 57 Sylvan Ave., Toronto, Ont., Canada M6H 1G4. Administruoja Dangulė Sadūnaitė, Immaculate Conception Convent, Putnam, CT 06260. Prenumerata metams 7 dol., atskiro numerio kaina 0.75 dol.

Smagių pasakojimų maziems šį kartą duoda Jurgis Jankus ir Teta Audronė, o eilėraščių L. Žitkevičius ir N. Jankutė. Daug ir gerai parinktų juokų, galvosūkių, gamtos ir aplinkos domių faktų, vaikų kūrybos. Gausiai iliustruota.

• **MOTERIS, 1982 m. lieparrugpjūtis, nr. 4.** Kanados Lietuvių Katalikų Moterų draugijos leidžiamas žurnalas. Redaguoja Nora Kulpavičienė. Redakcijos ir administracijos adresas: 1011 College St., Toronto, Ont. M6H 1A8, Canada. Prenumerata metams 10 dol., garbės prenumerata 15 dol., atskiro numerio kaina — 1.75 dol.

Siame numeryje prisimenama Nepriklausomybės laikų rašytoja A. Gustaitytė-Saltuvienė (1894-1958); spausdinamas jos apsakymas „Pilkioj ponis“. Valerija Anyšienė rašo apie Lietuvos bale-tą. Pranas Naujokaitis recenzuoja Birutės Pūkelevičūtės naujausią knygą „Devintas lapas“. Nuolatiniai skyriai: Moterys pasaulyje, Sveikata, Madų ir grožio pasaulis, Šeiminių kampelių. Numeris iliustruotas dailininkų M. Stankūnienės, D. Kuolienės, J. Pankštienės, M. Ambrozaitienės, R. Dichavičiaus, Z. Tenisonaitės darbais.